

УДК 711.4

**РЕВАЛОРИЗАЦІЯ МОНАСТИРСЬКОГО ШПИТАЛЬНОГО САДУ
ПРИ КОСТЕЛІ СВЯТОГО ЛАЗАРЯ У ЛЬВОВІ**

**REVALUATION OF MONASTERY HOSPITAL GARDEN AT THE
CHURCH OF SAINT LAZAR IN LVIV**

Keywords: revaluation, monastery hospital garden,
compositional basis, church of St. Lazarus.

Ключові слова: ревалоризація, монастирський
шпитальний сад, композиційна основа, костел
Святого Лазаря.

*Senior Lektorer of the Department of Design and
Fundamentals of Architecture,
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

*старший викладач кафедри містобудування,
Національний університет «Львівська
політехніка», Львів*

<https://doi.org/10.23939/sa2024.01.059>

Abstract

The actual state of the system of green areas in Lviv requires the identification, preservation, and development of still territorially intact garden and park objects. Such are the territories of Lviv's monastery gardens, which have partially preserved or completely lost their original function. These include the monastery gardens of the Reformed Order (now a police school, the territory is closed), the gardens of the Bernardine Monastery complex (now the State Archives, the territory is closed), and the gardens of the landscape and historical complex on Sviatoyurska Hill in Lviv (the territory is limitedly accessible). The monastery garden at the former hospital and church of St. Lazarus (now the Dudaryk Choir School) is one of them. Studies of the development of its territory in the spatial structure of the neighborhood show the uniqueness of this historic environment. The space around the church and monastery of St. Lazarus is depicted in detail in an engraving by François Perner: View of Lviv – the capital of Galicia and Volodymyr (1772). The building complex is located in a unique historical environment in the neighborhood of monumental objects and ensembles, in particular, the Citadel fortifications (1852–1854), the territory of the former Vronowski Palace, which today belongs to Lviv Polytechnic, Count Sapieha's Palace (1870) and the Bielski Palace (mid-nineteenth century), the building of the former Greek Catholic Seminary (eighteenth century) with a monument to Markian Shashkevych. On the side of Copernicus Street, an authentic seventeenth-century wall with embedded relief tables and a frieze has been preserved. The phenomenon of the monastery garden and St. Lazarus Hospital is that it did not lose its functions and developed harmoniously until 1939. The established stages of its foundation, formation, and stylistic motif, as well as the current state of the territory, became the basis for the development of a hypothetical concept for the revitalization of the hospital monastery garden. Hypothetical concept for the revitalization of the monastery hospital garden. As an integral part of the unique architectural monument of the St. Lazarus Hospital and Church in Lviv, it is proposed taking into account the compositional features of the monastery's Baroque gardens and consists in restoring the motif of a regular garden. The project primarily aims to restore the integrity of the territory and its original function.

Анотація

Реальний стан системи озелених територій міста Львова вимагає виявлення, збереження та розвиток ще територіально не втрачених садово-паркових об'єктів. Такими ще залишаються території монастирських садів Львова, котрі частково зберегли або цілком втратили свою первісну функцію. В тім числі це монастирські сади ордену Реформаторів (нині школа поліції, територія закрита), сади комплексу монастиря Бернардинів (нині державний архів, територія закрита), сади ландшафтно-історичного комплексу на Святоюрській горі у Львові (територія обмежено доступна). Монастирський сад при колишнім шпиталі і костелі Святого Лазаря (нині хорова школа «Дударик») є одним з них. Дослідження розвитку його території у просторовій структурі району розташування засвідчують унікальність цього історичного середовища. Простір навколо костелу і монастиря Св. Лазаря докладно відображений на гравюрі Франсуа Пернера: Вид Львова – столиці Галичини і Володимирії (1772). Комплекс забудови знаходиться в унікальному історичному середовищі у сусідстві з пам'ятковими об'єктами та ансамблями, зокрема фортифікації Цитаделі (1852–1854), територія колишнього комплексу забудови палаціку Вроновських, який сьогодні належить до Львівської політехніки, палацу графа Сапєги (1870) та палацу Бельських (сер. XIX ст.), будівлі колишньої греко-католицької семінарії (XVIII ст.) з пам'ятником Маркіяну Шашкевичу. Зі сторони вулиці Коперника зберігся автентичний мур XVII ст. з вмурованими таблицями з рельєфами та фіртка. Феноменом монастирського саду і шпиталю Св. Лазаря є те, він не втрачав своїх функцій і гармонійно розвивався до 1939 року. Встановлені етапи закладення, формування та стилістичний мотив, а також сучасний стан території стали підставою для опрацювання гіпотетичної концепції ревалоризації шпитального монастирського саду. Гіпотетична концепція ревалоризації монастирського шпитального саду. Як невід'ємної складової унікальної пам'ятки архітектури шпиталю та костелу Св. Лазаря у Львові, пропонується з врахуванням композиційних особливостей монастирських барокових садів і полягає у відновленні мотиву регулярного саду. Проектом насамперед передбачено відновлення цілісності території та її первісної функції.

Постановка проблеми

Період незалежності України з 1991 року характеризується суттєвими змінами до формування міського простору та його системи озелених територій. Для подальшого вивчення шляхів збереження та розвитку об'єктів природно-охоронного фонду міста Львова та отримання цілісної картини їх формування необхідно дослідити і проаналізувати, зокрема, монастирські сади при шпиталі та костелі Св. Лазаря, що є невід'ємною складовою комплексу унікальної пам'ятки архітектури державного значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У публікаціях 1972–1991 рр. пам'ятки садово-паркового мистецтва Львова розглядають на рівні загальнодоступних об'єктів системи міських озелених територій. Тема монастирських садів висвітлена у монографії Вікторії Тарас (Тарас, 2006), де вперше, на основі опрацьованих нових архівних матеріалів, відтворено цілісну картину розвитку монастирських садів Галичини Х– середина ХІХ ст. Доведено, що монастирські сади є об'єктами ландшафтної архітектури і посідають особливе місце у культурній спадщині України. Реконструкція та ревалоризація монастирських садів Львова опрацьована у публікаціях, зокрема, Т. Максим'юк у колективній монографії «Архітектура Львова: Час і стилі» (Черкес Б. С., Бевз М. В., Рудницький А. М. та ін., 2008), де у розділі садово-паркове мистецтво досліджено генезу Святоюрських барокових монастирських садів. Ця тема була продовжена Ю. Криворучко, Г. Петришин, С. Тупісь, Т. Максим'юк, В. Дідик, (Максим'юк, Дідик, 2011). Н. Соснова у концепції архітектурно-планувальної організації ландшафтно-історичного комплексу на Святоюрській горі у Львові. Концепцію відновлення мотиву регулярного саду з врахуванням композиційних особливостей монастиря Бернардинів опрацьовано В. Дідик, Т. Максим'юк, А. Штанько (Дідик, Максим'юк, Штанько, 2013). В. Вуйцик (Вуйцик, 2013) у Leopolitana дослідив етапи закладання та розвитку шпиталю і костелу Св. Лазаря у Львові. Ревалоризацію монастирських садів Ордену реформаторів у Львові, як найбільшого за площею монастирського саду міста, а також виявлення його цінності та можливість збереження як пам'ятки садово-паркового мистецтва висвітлено у публікації В. Дідика (Дідик, 2018). Попередні дослідження скеровують на подальші наукові опрацювання усіх монастирських садів, які ще надаються до збереження, як пам'яток культури та садово-паркового мистецтва України. М. Бевз (Бевз, 2020) у історико-містобудівних студіях висвітлив результати архітектурно-містобудівного аналізу комплексу історичної забудови ділянки Національного університету «Львівська політехніка» у районі вулиць М. Коперника та Академіка Колесси у м. Львові, до якої з півночі безпосередньо прилягає територія монастирського саду при шпиталі і костелі Св. Лазаря.

Мета статті

Це дослідження є продовженням теми реставрації, реконструкції та ревалоризації монастирських садів Львова, які є об'єктами культурної спадщини України та об'єктами садово-паркового мистецтва, які належать до природоохоронного фонду і мають бути збережені. Гіпотетична концепція ревалоризації монастирського саду при шпиталі і костелі Св. Лазаря у його історичних межах також зумовлює успішність збереження та розвитку унікального ландшафтно-історичного комплексу «Цитадель».

Виклад основного матеріалу

Комплекс монастиря Святого Лазаря знаходиться в історичному ареалі Львова і близько розташований до центру міста. Територія оточена автентичними мурами – частково від вул. Коперника та від вул. Грабовського. Візуально споруда костелу завершує вісь вулиці Степана Бандери і є просторовим орієнтиром у місці примикання її до вулиці Коперника та знаходиться на півночі від фортифікаційного комплексу «Цитадель». Комплекс монастиря і костелу Св. Лазаря є невід'ємною частиною унікального історичного середовища, що сформоване пам'ятковими об'єктами та ансамблями – фортифікації Цитаделі (1852–1854), територія колишнього комплексу забудови палацу Вроновських (сьогодні належить до Львівської політехніки), палацу графа Сапеги (1870) та палацу Бельських (сер. ХІХ ст.), а також будівлі колишньої греко-католицької семінарії (ХVІІІ ст.) з пам'ятником Маркіяну Шашкевичу на вулиці Коперника.

Аналізуючи історичні праці стосовно шпиталю і костелу Св. Лазаря, можна досить докладно дізнатися, що історія закладення і будівництва шпиталю і костелу відноситься до XVII ст. Спочатку локація шпиталю Св. Лазаря була закладена на Калічій горі на ґрунтах лавника Марка Острогорського, на яких він збудував у 1616 році два дерев'яні будинки і віддав їх разом з ґрунтами під притулок для бідних (Вуйцик, 2013, 324). У 1619 р. шпиталь переносять на нові ґрунти, мотивуючи, що старе місце непридатне для лікування. До слова слід сказати, що через три роки на цьому ж місці побудували будинки львівські патриції. Нові ґрунти купили у львівських міщан – Яна Войнара та Вишньовського, до яких була долучена ще одна ділянка, подарована самим проєктувальником – Амброзієм Прихильним (Вуйцик, 2013, 325). Фундаційний напис на кам'яній плиті, вмурованій у кам'яну огорожу від вулиці Коперника, засвідчує датування шпиталю 1621 роком. За проєктом архітектора Амброзія Прихильного (†1641) у 1634 році розпочалась будова костелу Св. Лазаря. Посвячення головної брили костелу відбулося 16 жовтня 1639 року. За заповітом архітектора, складеному 1640 року, він доручає будівничому Мартинові Годному завершити будову. Закінчення добудови двох веж засвідчує видряпаний напис на другому ярусі північної вежі – 1659 рік. Територія шпиталю з костелом у подвір'ї розташована за межами середмістя, була обведена високою мурованою стіною, частково збереженою від вулиці Коперника і Грабовського. У 1746–1747 роках було збудовано водопровід, поставлено ворота і дубові сходи від гостинця. При фіртці побудовано сторожівку, яка збереглася до сьогодні (Вуйцик, 2013, 332). Про існування шпитального саду при монастирі і костелі Св. Лазаря у історичних працях згадки не виявлено. Хоча шпиталі при костелах у середньовічному Львові не були рідкістю. У Львові існував костел і шпиталь Св. Духа (заснований королем Казимиром III у 1356 р.) і служив головним чином як притулок для міщанських вдів і самотніх старих дів (Яворський, 2012, 101). Його територія з півночі примикала до міського муру і на ній містилися цвинтар, невеликий сад і воскобійня. З цього факту можна констатувати, що культура шпитального саду у Львові була започаткована з середини XIV ст. Костел Св. Духа і будівля шпиталю були знесені весною 1780 року за розпорядженням австрійського уряду і у зв'язку з його аварійним станом. Все майно шпиталю мало бути передане до шпиталю Св. Лазаря, який уряд мав намір створити центральною установою для бідних (Яворський, 2012, 108).

Аналіз іконографічних та картографічних матеріалів дозволив дослідити просторові трансформації монастирського саду при шпиталі та костелі Св. Лазаря у Львові. Гравюра Франсуа Пернера зображує Львів після його входження до складу Австрійської імперії у 1772 році і призначалася імператору Йозефу II (рис. 1). Порівнюючи зображення на гравюрі із сучасним видом на костел Св. Лазаря (рис. 2), можна побачити неточність. На сучасному фото вежі костелу Св. Лазаря розташовані на сході головного об'єму біля вівтаря, а на гравюрі – на заході, подібно, як у костелі Св. Марії Магдалини (на рис. 1 – на передньому плані ліворуч).

Рис. 1. Франсуа Пернер. Фрагмент виду Львова з костелом Св. Лазаря, 1772. (Фото. Зубрицький, 2006; оригінал – у Львівському історичному музеї)

Ревалоризація монастирського шпитального саду при костелі Святого Лазаря у Львові

Рис. 2. В. Дідик. Львів, 21 березня 2021 р., вид на монастирський сад і костел Св. Лазаря від вул. Степана Бандери. На передньому плані – збережений автентичний мур (Фото. 2021)

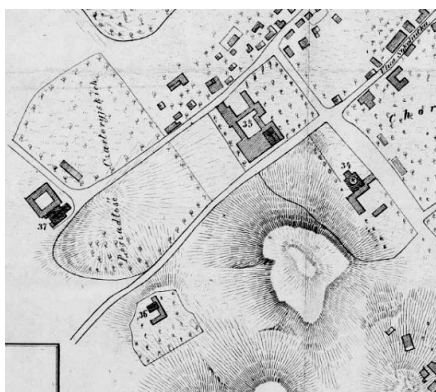

Рис. 3. Монастирський сад при шпиталі і костелі Св. Лазаря на фрагменті мапи Львова 1775 року. [Plan. 1775] (Центр міської історії Центрально-Східної Європи)

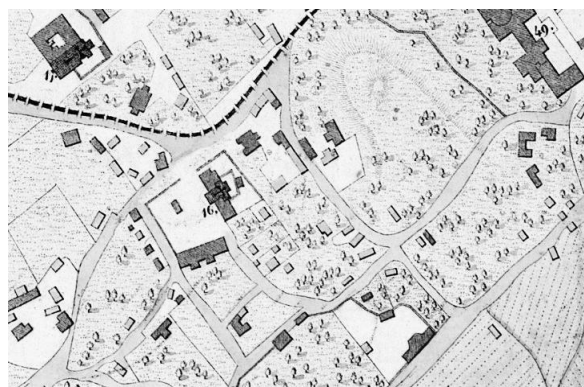

Рис. 4. Монастирський сад при шпиталі і костелі Св. Лазаря на мапі Львова 1829 р. Н. [Plan. 1829] (Центр міської історії Центрально-Східної Європи)

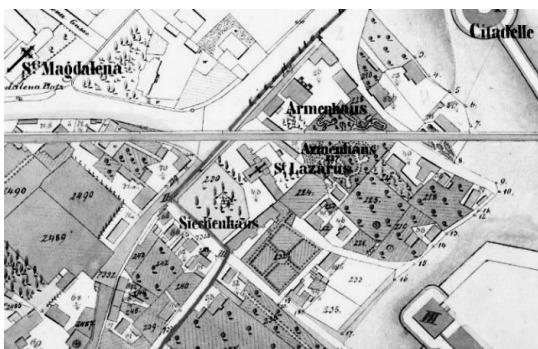

Рис. 5. Фрагмент плану м. Львова з 1853 р. Костел і монастир Св. Лазаря в межах Львівської цитаделі. (Оригінал – в Архітектурному музеї м. Відня. Копія – з приватної колекції Т. Піняжска)

Рис. 6. Вид на монастирський сад костелу і шпиталю Св. Лазаря з пн. заходу [Foto. 1925] (Центр міської історії Центрально-Східної Європи)

Рис. 7. Вид на партер перед костелом Св. Лазаря і шпитальним будинком [Foto. 1925] (Центр міської історії Центрально-Східної Європи)

На плані Львова 1775 року (рис. 3) видно мурований костел і шпитальний будинок, що прилягає до нього з двох боків. Територія навколо споруд показана як фруктовий сад. На плані Львова 1829 року показано костел з прилягаючим до нього з обох боків шпитальним будинком, а також триповерховий шпитальний будинок, що виходить торцем до вулиці Грабовського (рис. 4). Зі східної сторони костелу знаходиться невеликий огорожений цвинтар і капличка-трупарня. В'їзд на територію монастиря здійснюється з південної сторони біля торця шпитального будинку, а вхід – з північної сторони від вулиці Коперника через фіртку у мурі. Розпланування саду не прорисовано. Сам сад має ознаки великого партеру з якоюсь позначеною посередині невеликою будівлею.

На фрагменті плану міста Львова з 1853 р. костел і монастирський шпитальний сад показано в межах Львівської цитаделі (рис. 5). Територія шпиталю і костелу підписана «Siechenhaus» – госпіс, будинок для безнадійно хворих (старих, які довго хворіють). З півночі до монастиря безпосередньо прилягає територія «Armenhaus» – будинок для убогих (дуже бідних). Згідно з даними львівського історика Антонія Шнайдера, у 1870 роках тут знаходило притулок 150 мужчин та 200 жінок (Бевз, 2020, 22). Розпланування саду перед костелом має характер прямокутного партеру зі скошеним раменом з південного сходу, що можна пояснити організацією зручного під'їзду до головного входу. Посередині партеру квадратна площа з, гіпотетично, фігурою святого (можливо Св. Лазаря), Матері Божої або кринички в альтанці. Історичних описів партерного саду не виявлено. Простір шпитального саду з півночі і заходу (вул. Коперника і вул. Грабовського) обмежують високі мури, від сходу – костел з прилягаючим до нього шпитальним будинком, від заходу – триповерховий шпитальний будинок. Цікавим є той факт, що з південної сторони до триповерхового шпитального будинку по ширині всього фасаду прилягає бароковий партерний сад, який складається з чотирьох квадрантів і круглої площі на перехресті, зі сходу і півдня обмежений садибною забудовою.

На іконографічних матеріалах з першої половини ХХ ст. зафіксовано вид фрагменту монастирського шпитального саду з костелом і муром з фірткою від північного заходу з висоти третього поверху будинку, що розташований навпроти на вул. Коперника (рис. 6). Друге фото ілюструє вид на партерний сад по осі напрямку головного входу до триповерхового шпитального будинку (рис. 7). За характером утримання діагональної алеї видно, що вона слугувала проїздом до шпитального будинку і напевно в'їзд був від кута вул. Коперника і вул. Грабовського. Контури партерних площин фіксують стовпчики. Можна констатувати, що сад має трав'яні партери різної геометричної форми, а сам простір саду існує в історично закладених межах. Такий стан існував до другої половини ХХ ст.

Історія шпиталю кардинально змінилася після Другої світової війни. Його територію було передано військовим, а костел закрито. У 1989 році храм і прилеглі двоповерхові будинки передали львівському дитячому хору «Дударик». Триповерховий шпитальний будинок отримав статус житлового, а на території, що прилягає до вул. Грабовського, розташована автошкола. У 1994 році у будівлі костелу відкрили храм Св. Лазаря, що належав Українській автокефальній православної церкві. У храмі, яким нині опікується Церковне братство, проводяться почергові богослужіння Української греко-католицької церкви і Православної церкви України. Територію храму і хорової школи від решти території відділяє мурована стіна з воротами, а сама територія повністю покрита асфальтом і використовується як паркувальний майданчик (рис. 8). Композиційна основа колишніх партерів не збереглася. Сьогодні на території школи знаходяться храм Св. Лазаря, прилягаючі до нього приміщення хорової школи «Дударик» (колишні шпитальні приміщення), гаражі з коморою, котельня, гаражі, технічні приміщення (колишня сторожка при мурі), сторожка, складське приміщення, навіс з гаражами (рис. 9). До житлового будинку і автошколи веде наріжний проїзд від вул. Коперника і вул. Грабовського (рис. 10). Існуючий сьогодні простір колишнього шпитального саду перебуває у стані деградації. Передумовою для ревіталізації колишнього шпитального монастирського саду, на переконання автора статті, має бути передача триповерхового житлового будинку (колишнього шпитального корпусу) у підпорядкування хорової школи як навчального корпусу, винесення існуючої автошколи та демонтаж діагонального мурованого муру. Це об'єднає територію у історичних просторових межах. Наступним етапом ревіталізації буде визначення

Ревалоризація монастирського шпитального саду при костелі Святого Лазаря у Львові

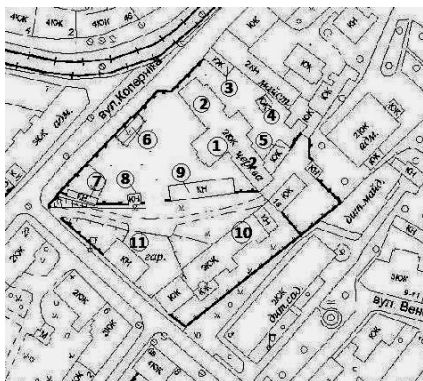
композиційної основи на підставі аналізу аналогічних шпитальних садів, що існували на період будівництва шпиталю і костелу Св. Лазаря.

Розвиток просторово-планувальної композиції садів у Європі XVIII ст. характеризує регулярний стиль у дусі бароко. Ці зміни слабо торкнулись монастирів, які були закладені у містах Галичини до XVIII ст. Це було пов'язано з тим, що, по-перше, монастирі в містах були територіально обмежені щодо свого розвитку; по-друге, зміна стильової спрямованості у садово-парковому мистецтві збіглася з касациєю монастирів, яку провів Йосиф II у 1780-ті роки. На основі аналізу існуючих садів встановлено, що композиція монастирського саду у місті на обмеженій території щодо свого розвитку розплановувалась на одній поперечній осі, на ренесансних квадратах закладаються барокові партери (рис. 11). У композицію партеру включали криничку, фігуру святого або Матері Божої (Тарас В., 2006).

Гіпотетична концепція ревалоризації монастирського шпитального саду, як невід'ємної складової унікальної пам'ятки архітектури шпиталю та костелу Св. Лазаря у Львові, пропонується з врахуванням композиційних особливостей монастирських барокових садів і полягає у відновленні мотиву регулярного саду. Проектом насамперед передбачено відновлення цілісності території та її первісної функції, відкриття історичного входу через фіртку від вул. Коперника та в'їзд на територію від вул. Грабовського з влаштуванням службової парковки. Господарська частина залишається зі сходу і південного сходу території. Регулярні Партерні сади мають місце для виступів хору, криничку, фігуру та альтанку у наріжній північно-західній частині партеру (рис. 12).

Рис. 8. В. Дідик. Львів, 21 березня 2021 р. Фрагмент території монастирського саду при костелі Св. Лазаря. Ліворуч – в'їзд на територію хорової школи «Дударик», по осі проїзду – шпитальний будинок (нині житловий будинок), праворуч – територія автошколи (Фото, 2021)

*Рис. 9. Фрагмент плану Львова. 2017 р. Схема об'єктів на території монастирського саду:
1 – костел Св. Лазаря, 2 – приміщення хорової школи «Дударик», 3 – гаражі з коморою, 4 – котельня, 5 – гаражі, 6 – технічне приміщення, 7 – сторожка, 8 – складське приміщення, 9 – гаражі, 10 – колишній шпитальний (нині житловий) будинок, 11 – автошкола [План, 2017] (Львівська міська рада)*

Рис. 10. В. Дідик. Львів, 21 березня 2021р. Вид проїзду від вул. М. Коперника (Фото, 2021)

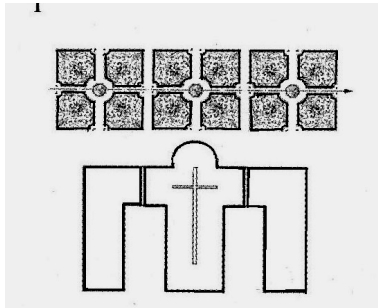

Рис. 11. В. Тарас. Львів, 2006 р., Планувально-композиційна схема розпланування барокового монастирського саду

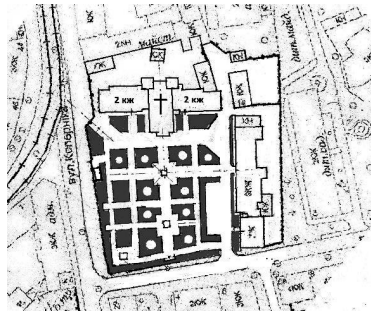

Рис. 12. В. Дідик. Львів, березень 2024 р. Гіпотетичний план ревалоризації монастирського саду при костелі Св. Лазаря

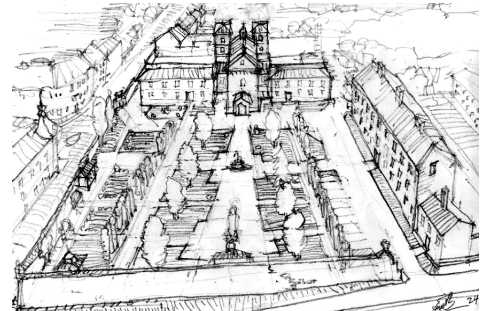

Рис. 13. В. Дідик. Львів, березень 2024 р. Гіпотетична графічна ревалоризація монастирських садів при шпиталі і костелі Св. Лазаря від вулиці Грабовського. По головній осі костелу розміщені криничка та фігура Матері Божої

Висновки

Дані результатів дослідження вказують на те, що на сьогодні розрізнена територія монастирського саду при костелі і шпиталі Св. Лазаря може бути трансформована і ревіталізована у своїх історичних межах та відновлює цілісність унікальної архітектурної пам'ятки. Гіпотетична концепція ревалоризації монастирського шпитального саду відновлює його композиційну основу та формує цілісний простір перед західним фасадом храму. Реалізація проекту ревалоризації шпитальних монастирських садів відновлює унікальний елемент системи озелених територій, як об'єкта садово-паркового мистецтва, та сприятиме збереженню та розвитку ландшафтно-історичного комплексу «Цитадель». Результати дослідження є науковим обґрунтуванням для опрацювання робочого проекту ревалоризації шпитального монастирського саду у Львові.

Бібліографія

- Majdecki Longin (2010). Historia ogrodów, T1. Ogrody klasztorne. Warszawa, PWN. S. 451–458.
- Бевз М. (2020). Історико-містобудівні студії. Квартал забудови університету «Львівська політехніка» на вулиці академіка Колесси. Львів: Растр-7, 66 с.
- Вуйцик В. (2012). Шпиталь і костел Святого Лазаря у Львові- *Leopolitana*. Львів, ВНТЛ-Класика. С. 324–332.
- Максим'юк Т. М., Дідик В. В. (2011). П'ятий фасад відкритих територій Львівського бельведеру. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 716. С. 166–181.
- Дідик В. В., Максим'юк Т. М., Штанько А. А. (2013). Сади комплексу Бернардинського монастиря у Львові (минуле-сучасне-майбутнє). *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія Архітектура*. С. 248–256.
- Тарас В. (2006). Монастирські сади Галичини (X – середина XIX ст.). *Львів, ПТВФ «Афіша»*. С. 196–201.
- Черкес Б. С., Бевз М. В., Рудницький А. М. та ін. (2008). Архітектура Львова: Час і стилі. XIII–XXI ст. / за ред. Ю. О. Бірюльова. *Львів: Центр Європи*.
- Яворський Ф. (2012). Про сірий Львів. IX Площа святого Духа. *Львів: Центр Європи*. С. 108.

References

- Majdecki Longin (2010). Historia ogrodów, T. 1. Ogrody klasztorne, *Warszawa, PWN*. S. 451–458.
- Bevz M., (2020). Historical and urban planning studies. Building block of Lviv Polytechnic University on Academician Kolessa street. *L'viv: Rastr-7*. 66 s.
- Vuytsyk V. (2012). Saint Lazarus hospital and Church in Lviv. *Leopolitana. L'viv, VNTL – Klyasyka*. S. 324–332.
- Maksym'yuk T. M., Didyk V. V. (2011). The fifth facade of the open areas of the Lviv Belvedere. *Bulletin of Lviv Polytechnic University*, 716. S. 166–181.
- Didyk V. V., Maksym'yuk T. M., Shtanko A. A. (2013). Gardens of the Bernardine Monastery complex in Lviv (past-present-future). *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Architecture, (757)*, 248–256.
- Taras V. (2006). *Monastery gardens of Halychyna (10th – mid-19th century)*. L'viv, PTVF «Afisha». S.196–201.
- Cherkes B. S., Bevz M. V., Rudnytskyi A. M. and others (2008). Architecture of Lviv: Time and styles. XIII–XXI centuries / under the editorship Yu. O. Biryulova. *L.: Center of Europe*.
- Yavors'kyu V. (2012). About gray Lviv. IX. *Square of the Holy Spirit*. L'viv: Tsentr Yevropy. S. 108.